

"אור ירוק" לפעולה באיראן?

אפרים קם

מבוא

בחודשים האחרונים התרחב הדיון הציבורי בארצות־הברית בסוגיית המהלך הצבאי נגד אתרי הגרעין באיראן.¹ השאלה העומדת לדיון היא כפולה: האם ארצות־הברית צריכה לנקוט בעצמה מהלך צבאי באיראן? והאם הממשל האמריקני צריך לתת לישראל "אור ירוק" לתקיפה באיראן, אם הוא עצמו יעדיף שלא לתקוף? לעיתויו של ויכוח זה יש כמה סיבות. הסיבה האחת היא התקצרות לוח הזמנים, בשעה שלהערכת קהילות המודיעין בארצות־הברית ובישראל תוכל איראן מבחינה טכנית להגיע לפצצה גרעינית ראשונה בתוך כשנה. הערכות אלה נתמכות בדוחות הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית, ולפיהם צברה איראן אורניום מועשר ברמה נמוכה, בכמות שאם תועשר לרמה גבוהה היא תספיק לשתיים־שלוש פצצות. נוספו לכך הגילויים האחרונים על השיפור במערך הטיילים של איראן, בעזרת צפון קוריאנה, העלול להעניק לה יכולת לפגוע בחלק מאירופה. הסיבה השנייה היא התמונה המתקבלת בשלב זה, שלמרות החמרת הסנקציות על איראן אין היא עוצרת את חתירתה לנשק גרעיני, ומומחים רבים, גם בממשל האמריקני, מעריכים שבסופו של דבר הסנקציות לא יגרמו לאיראן לעצור. הסיבה השלישית היא הרושם בארצות־הברית, שהממשלה הנוכחית בישראל – ובראשה בנימין נתניהו אישית – תנקוט כלפי איראן קו נוקשה יותר מקודמותיה, ותהיה מוכנה להחליט לצאת למהלך צבאי נגדה משום שהיא רואה באיראן גרעינית איום קיומי. אף־על־פי־כן מותר להניח, שפעולה צבאית באיראן, של ארצות־הברית או של ישראל, עדיין אינה עומדת על הפרק בטווח הזמן המידי, מכמה סיבות. בשלב זה ניתנת העדיפות לניסיון לשנות את עמדתה של איראן באמצעות דיפלומטיה והכבדת הסנקציות. למרות הספק אם הסנקציות ישפיעו על עמדת איראן, ברור לכל הממשלות הנוגעות בדבר, שדרך זו טרם מוצתה, ועדיין אין אפשרות להגיע

אפרים קם, סגן ראש המכון וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

למסקנות בדבר תוצאותיה. יתר על כן, להערכת קהילות המודיעין בארצות הברית ובישראל, תוכנית הגרעין של איראן נתקלת בקשיים טכניים ובתקלות ובכלל זה תולעת המחשבים שפגעה בחלק מאתרי הגרעין שלה, והיקף נזקיה עדיין אינו ברור – ועדיין נותר פרק זמן עד שתגיע התוכנית לשלביה הסופיים. וחשוב לא פחות, להערכת שתי קהילות המודיעין, איראן טרם החליטה לפרוץ לעבר הפצצה הגרעינית, ונראה שאין היא מתכוונת לעשות זאת בקרוב ותעדיף להמתין לרגע המתאים. מסיבות אלה עדיין נותר מרחב זמן, גם אם אינו גדול, עד להגעה לצומת ההחלטה בדבר פעולה צבאית באיראן.

מאמר זה מבקש לבחון את מערכות השיקולים של ארצות הברית ושל ישראל בנוגע לפעולה צבאית באיראן, ואת השפעתה של העמדה האמריקאית על שיקוליה של ישראל.

מערכת השיקולים של ישראל

ככל הממשלות האחרות הנוגעות בדבר, גם ישראל מעדיפה שתוכנית הגרעין האיראנית תיעצר באמצעים דיפלומטיים, שייתמכו בסנקציות חמורות. בו בזמן, מאחר שתמיד היה ספק אם הדרך המדינית תניע את איראן לעצור את תוכנית הגרעין, הדגישה ישראל שוב ושוב שהיא שוקלת גם את הדרך הצבאית, ואמירה זו לוותה מפעם לפעם בהדלפות על הכנות של ישראל לנקיטת המהלך הצבאי. ישראל גם הציעה לממשל האמריקני שגם הוא ינקוט צעדים להמחשת האופציה הצבאית, אלא שהממשל נמנע מלאמץ את ההצעה, ועד כה לא העלה כלפי איראן את פרופיל האיום בתקיפה.

החלטה של ישראל לנקוט מהלך צבאי באיראן תהיה תלויה בשלושה לוחות זמנים לפחות, שלא יתאמו בהכרח זה את זה. מצד אחד תתקשה ישראל לפעול באיראן בטרם ימוצה המהלך המדיני, וכל עוד הממשלות הנוגעות בדבר, ובעיקר הממשל האמריקני, יעריכו שעדיין יש סיכוי לעצור את איראן באמצעות שילוב של דיפלומטיה וסנקציות. אם ישראל תתקוף באיראן בטרם יהיה מוסכם שהמהלך המדיני מוצה בלי שהשיג את מטרתו, היא תואשם בהכשלתו. שיקול זה עלול להציב את ישראל בדילמה משום שאם יתברר שהממשל האמריקני ישלים עם איראן גרעינית, תגבר המוטיבציה של ישראל למנוע סיכון זה באמצעות מהלך צבאי. מהצד האחר, לוח הזמנים האפשרי לביצוע המהלך הצבאי ייגזר מהערכת המודיעין בדבר פרק הזמן שייוותר עד השגת פצצה גרעינית ראשונה. לאחר שאיראן תשיג פצצה ראשונה, או אפילו לאחר שתייצר מספיק חומר בקיע לפצצה ראשונה, לא יהיה מקום למהלך צבאי משום שאיראן תוכל להסתיר את הפצצה או את החומר במתקן חשאי, ולא יהיה אפשר להבטיח הצלחה מספקת בתקיפה. קיים גם לוח זמנים אופרטיבי להחלטה: מתי ייווצרו מיטב התנאים לתקיפה –

מבחינת השגת מודיעין איכותי והשלמת הכנותיה של ישראל לתקיפה, לעומת מצב ההכנות באיראן ובכלל זה שיפור יכולת המיגון וההגנה על אתרי הגרעין ויכולת התגובה נגד ישראל.

החלטת ישראל תהיה תלויה גם בכמה נושאים שחשיבותם רבה: מודיעין איכותי על האתרים ומערך ההגנה עליהם; בניית יכולת מבצעית מספקת; הערכת מידת הנזק שתגרום התקיפה לאתרים ומשך הזמן שיידרש לשיקומם; הערכת תגובתה של איראן; ומידת הנזק המדיני שייגרם לישראל עקב התקיפה.² על אלה נוספים שני שיקולים בעלי חשיבות עליונה: עמדת הממשל האמריקני כלפי האופציה הצבאית – סוגיה זו תידון בהמשך הדברים; השיקול השני, אולי המורכב ביותר, הוא מידת הסיכון שישראל תיטול על עצמה אם תחליט שלא לתקוף באיראן ותשלים עם האפשרות שבסופו של דבר יהיה בידי איראן נשק גרעיני.

האיום העלול להיווצר על ישראל מהתרחיש של איראן גרעינית נחלק לשתי רמות. הרמה האחת היא האפשרות שאיראן תתקוף את ישראל בנשק גרעיני. זהו איום חמור שישראל מעולם לא נדרשה להתמודד עמו, אלא שאין כיום תשובה מניחה את הדעת לגבי סבירותה של אפשרות זו משום שאין שום מידע ושום סימנים מעידים שיסייעו לגבש הערכה מוצקה בעניין התנהלותה של איראן בעתיד, כשהיה ברשותה נשק גרעיני.³ הרמה האחרת היא של איומים אסטרטגיים שינבעו מהימצאות נשק גרעיני בידי איראן: חיזוק נוסף במעמדה האזורי של איראן, ונקיטת מדיניות אגרסיבית יותר מצדה, כך שיגבר הלחץ על מדינות ערביות/מוסלמיות מתונות להתיישר לפי הקו של איראן ולפגוע בתהליך השלום הערבי-ישראלי; פגיעה במעמדה האזורי של ארצות-הברית, שתחליש גם את בעלות-בריתה; חיזוק כושר ההרתעה של איראן כלפי ישראל וארצות-הברית; הגדלת חופש הפעולה של חזבאללה בחסות מעמדה המחוזק של איראן; יצירת אווירה של בהלה בישראל, שתגרום לצמצום העלייה אליה, להגברת הירידה ממנה, לצמצום ההשקעות הזרות בה – ובסך הכול לפגיעה ברוח הציונות; הצטרפות אפשרית של מדינות נוספות במזרח התיכון למירוץ חימוש גרעיני, שיערער עוד את היציבות באזור; ואפשרות של הבטחת "מטרייה גרעינית" איראנית לסוריה ו/או לחזבאללה נגד ישראל אם יימצאו במצוקה צבאית קשה.

השאלה היא: עם איזה איום מבקשת הפעולה הצבאית להתמודד? אם יש בסיס מספיק להערכה שאיראן עלולה לתקוף את ישראל בנשק גרעיני, יש מקום לשקול מהלך צבאי נגדה – אם התנאים לביצועו יתקיימו – כדי למנוע סכנה קיצונית כזאת. ואולם אם הנחת המוצא היא שאיראן לא תנחית מכה גרעינית על ישראל, וזו תידרש להתמודד עם האיומים מהרמה השנייה, ספק אם אלה יספקו הצדקה למהלך צבאי, ואם אלה יאפשרו לשכנע מדינות אחרות בנחיצות המהלך. איומים אלה ממשיים וחשובים, אבל אין הם קיומיים וישראל יכולה להתמודד עמם. אמנם

ישראל יצאה בעבר למהלכים צבאיים רבים, וגם למלחמות, כדי להסיר אימים שלא היו קיומיים בהכרח; אבל הבעייתיות והסיכונים החריגים הכרוכים במהלך צבאי באיראן, והסתייגות הממשל האמריקני, מעלים ספקות אם יהיה נכון לנקוט מהלך כזה, אם כל מטרתו תהיה לבלום אימים מהרמה הזאת.

שיקוליה של ארצות-הברית

הממשל האמריקני מחויב גם כיום למנוע מאיראן נשק גרעיני, ובדומה לישראל גם הוא אינו פוסל את האופציה הצבאית. ואולם יחד עם אזכור הרלוונטיות של האופציה הצבאית, הממשל מבהיר מאז שנת 2008, שבנסיבות הנוכחיות עדיין אין מקום לפעולה צבאית של ארצות-הברית. הבהרה זו, המשקפת בעיקר את עמדת הממסד הביטחוני האמריקני, נובעת מהצטברות כמה חששות כבדים בראייתו של הממשל: אי-וודאות לגבי תוצאותיו והשלכותיו של המהלך הצבאי; ההערכה שתקיפה באיראן לא תעצור לחלוטין את תוכנית הגרעין של איראן, אלא תשהה אותה לשנתיים-שלוש בלבד, ולאחר התקיפה תשפר איראן את המיגון ואת ההגנה על אתרי הגרעין; האפשרות שאיראן, כצד המותקף, תנצל את התקיפה כדי להשיג לגיטימציה בינלאומית להמשך תוכנית הגרעין שלה ולהאצתה; הרתיעה מפתיחת חזית נוספת באיראן בשעה שארצות-הברית מסובכת בעיראק ובאפגניסטאן; הדאגה ממשיך חמור בשוק הנפט בעקבות התקיפה; חשש מתגובה של איראן נגד יעדים של ארצות-הברית ובעלות-בריתה, ובעיקר בעיראק, באפגניסטאן ובמפרץ; האפשרות שהפעולה תחזק את המשטר האיראני כלפי פנים, ותצמצם את הסיכוי לשינוי; ואולי גם הערכה שאפשר בסופו של דבר להתמודד עם איראן גרעינית, כפי שהעולם המערבי התמודד עם האיום הסובייטי בתקופת המלחמה הקרה.⁴

בה בעת מסתייג הממשל האמריקני גם מתקיפה של ישראל באיראן בנסיבות הנוכחיות. אמנם ביולי 2009 אמר סגן הנשיא ג'ו ביידן, שישראל חופשית לפעול באיראן כפי הבנתה, ודובר מחלקת המדינה הוסיף שישראל היא מדינה ריבונית, ואין הממשל מתכוון להכתיב לה את צעדיה. אבל הנשיא ברק אובמה הזדרז להבהיר, שהממשל אינו נותן "אור ירוק" לישראל לתקוף באיראן. ואישים בכירים בממסד הביטחוני הסתייגו מתקיפה של ישראל באיראן, והביעו תקווה שישראל לא תפתיע את הממשל בפעולה צבאית.

אפשר להעלות כמה סיבות להסתייגותו של הממשל מתקיפה של ישראל. גם אם ארצות-הברית לא תהיה שותפה בפועל לתקיפה ישראלית, יניחו רבים – ובעיקר האיראנים – כי זו נעשתה בידיעתו, בתמיכתו ובהשתתפותו של הממשל, ולפיכך איראן עלולה לנסות לפגוע בתגובה גם ביעדים של ארצות-הברית. משום כך חוששת ארצות-הברית, שפעולה צבאית של ישראל תסבך גם אותה בעימות, אם משום שאיראן תתקוף גם יעדים של ארצות-הברית ושל בעלות-בריתה, ואם

משום שארצות־הברית תיאלץ לסייע לישראל, אם זו תסתבך. הממשל האמריקני עלול גם לחשוד, שתקיפה ישראלית תכוון למשוך אותו להתערב בעימות ולהשלים את הפגיעה באיראן – למשל, אם איראן תפגע בתגובה ביעדים של ארצות־הברית או בזרימת הנפט מהמפרץ. ומעל כל אלה, הממשל האמריקני חושש שפעולה של ישראל תוליד גל זעזועים במזרח התיכון, וזה יפגע קשות באינטרסים של ארצות־הברית באזור, ובכלל זה משבר בשוק הנפט, ביקורת בעולם הערבי והמוסלמי כלפי ארצות־הברית, שתקשה על מאמציה להתקרב לעולם המוסלמי, וחיזוק מגמות רדיקליות באזור, שגם יפגעו בסיכוי לקדם את תהליך השלום הערבי־ישראלי.

האם הממשל האמריקני ישנה את עמדתו ויצדד במהלך צבאי, של ארצות־הברית או ישראל, נגד איראן? העובדה שהממשל אינו פוסל את האופציה הצבאית מלמדת, שעקרונית השינוי אפשרי. ואולם השינוי לא יקרה בתנאים הנוכחיים משום שהממשל עדיין נותן סיכוי – גם אם לא גבוה – שהסנקציות ישנו את עמדת איראן. אבל בשעה שיתברר לממשל שהסנקציות אינן משפיעות במידה מספקת ואיראן ממשיכה לחתור לנשק גרעיני, הוא יצטרך להכריע בין שני תרחישים קשים: האחד, להשלים עם חוסר יכולתו לעצור את תוכנית הגרעין של איראן, ובסוף הדרך תהיה בידיה היכולת לייצר נשק גרעיני או שהיא תייצר את הנשק עצמו, ולהיערך להתרעתה משימוש בנשק גרעיני ולבלימת כוחה העולה במרחב; והאחר, לעצור את תוכנית הגרעין של איראן באמצעות מהלך צבאי. כשיגיע הממשל אל צומת ההכרעה, מערכת השיקולים עשויה להיראות אחרת מכפי שהיא נראית היום משום שיהיה עליו להכריע מהו הסיכון הגדול יותר – זה הכרוך בפעולה צבאית או זה הנובע מאיראן גרעינית.⁵

כל עוד תישאר בתוקפה הסתייגותו של הממסד הביטחוני האמריקני, יתקשה הממשל להחליט, גם אם הוא עצמו תומך בכך, להורות על תקיפה בניגוד לעמדת הממסד הביטחוני

בנתונים הנוכחיים, הסבירות שהממשל יצדד במהלך צבאי, של ארצות־הברית או של ישראל, נגד איראן אינה גבוהה, ולא רק משום שהוא ממתין להתבהרות השפעתן של הסנקציות, אלא גם מסיבה כפולה נוספת: הראשונה, כל עוד תישאר בתוקפה הסתייגותו של הממסד הביטחוני האמריקני, יתקשה הממשל להחליט, גם אם הוא עצמו תומך בכך, להורות על תקיפה בניגוד לעמדת מערכת הביטחון; והשנייה, חלק מהסיבות שבעטיין מסתייג הממסד הביטחוני מפעולה צבאית אינן סיבות חולפות

בטווח השנים הקרובות, והממשל יצטרך להביאן בחשבון גם בעתיד. ועם זאת, כמה תנאים עשויים לשנות את מאזן השיקולים של הממשל:

- צעד ברור של איראן, שלא יותיר מקום לספק שהיא קרובה לנשק גרעיני ונחושה לייצרו, כך שרק פעולה צבאית תוכל למנוע את ייצורו.

- הערכה של הממשל, שישראל נחושה לתקוף באיראן למרות הסתייגותו, ובלי להמתין ל"אור ירוק" ממנו. ייתכן שבמצב זה יעדיף הממשל שלא להיכנס לעימות גלוי עם ישראל בסוגיה זו, בעיקר אם זו תצליח לגייס לצידה גורמים בעלי משקל בארצות-הברית.
 - תמיכה גוברת בדעת הקהל בארצות-הברית במהלך צבאי נגד איראן. סקרים שנעשו בארצות-הברית בשנים האחרונות מלמדים, כי רוב הציבור האמריקני רואה באיראן איום ואויב, ומעל מחצית הנשאלים תמכו בפעולה צבאית נגדה אם הדיפלומטיה והסנקציות לא יצליחו לעצור אותה בדרכה לנשק גרעיני.⁶ יתר על כן, בחודשים האחרונים נשמעו יותר קולות בין יוצאי המערכת הפוליטית והביטחונית, שהבולט ביניהם היה של ראש ה-CIA הקודם, גנרל מייקל היידן, התומכים במהלך צבאי באיראן אם האופציה המדינית תיכשל. שאלה פתוחה היא, עד כמה התחזקותה של המפלגה הרפובליקנית בקונגרס תשפיע על מידת התמיכה בפעולה צבאית.
 - יציאת עיקר הכוחות האמריקניים מעיראק, ואולי גם מאפגניסטאן, תצמצם – אם כי לא תבטל לחלוטין – את פגיעותם למאמצי תקיפה וחבלה מצד איראן. יתר על כן, אם הממשל יוציא את כוחותיו מעיראק ומאפגניסטאן תחת רושם של כישלון ותבוסה, והתחזקות השפעתה של איראן בעיראק, ייתכן שיגבר עניינו לאזן את הכישלון באמצעות מכה צבאית על אתרי הגרעין באיראן.
 - אם הממשל ישקול פעולה צבאית באיראן, הוא יזדקק לתמיכה בינלאומית, וייתכן שגם לגיבוי מועצת הביטחון. תמיכה גלויה כזאת כמעט שאינה קיימת כיום. אדרבא, יש הסתייגות בינלאומית פומבית רחבה מהפעולה. אבל ייתכן שאם הממשל ינסה לבנות תמיכה כזאת, תשתנה התמונה. סימנים בודדים לתמיכה במהלך צבאי החלו להתגלות, למשל בדברי טוני בלייר, ראש הממשלה לשעבר של בריטניה, בספטמבר 2010, שאין הוא פוסל פעולה צבאית באיראן.
- חשובים יותר הם הגילויים במסמכי "ויקיליקס", ולפיהם אישים בכירים ביותר במדינות המפרץ (איחוד הנסיכויות, קטר, עומאן ובחריין) ובירדן, ובראשם עבדאללה מלך סעודיה, האיצו בממשל האמריקני כבר משנת 2005 לנקוט פעולה צבאית באיראן כדי לעצור את תוכנית הגרעין שלה, אם לא תימצא דרך מדינית לעשות זאת.
- לפי מסמכים אלה, קטר אף הביעה נכונות לאפשר לארצות-הברית להשתמש בבסיס בשטחה לצורך התקיפה. אמנם יש מידה של ספק בדבר תמיכתן המעשית של מדינות המפרץ בפעולה צבאית בשעת האמת – מה גם שהמבוכה שנגרמה

אישים בכירים ביותר במדינות המפרץ ובראשם עבדאללה מלך סעודיה האיצו בממשל האמריקני כבר משנת 2005 לנקוט פעולה צבאית באיראן כדי לעצור את תוכנית הגרעין שלה

להן עקב הגילויים הניעה אותן למהר ולהודיע בפומבי על תמיכתן בפתרון בעיית הגרעין האיראני בדרכים מדיניות. אבל קשה להתעלם מכך, שבסופו של דבר כמה וכמה מנהיגים ערבים לחצו בחשאי על הממשל האמריקני להפעיל את האופציה הצבאית, בהעדר אופציה אחרת.

לגילויים אלה עשויה להיות חשיבות רבה בהמחישם שעצירת איראן אפילו בדרך צבאית אינה בעיה של ישראל בלבד. יתר על כן, הם מלמדים שיש פוטנציאל לגיוס תמיכה בפעולה צבאית ולמתן לגיטימציה לפעולה כזאת, אם הממשל ישקול אותה בחיוב. הגילויים גם מלמדים, שבעיני אותם מנהיגים ערבים – לפחות שלא בגלוי – האיום האיראני נחשב לסוגיה מרכזית העומדת בפני עצמה, ואינה קשורה להסדר ישראלי-פלסטיני. ועוד שיקול בעקבות גילויי "ויקיליקס": לישראל היה חשוב שהיא לא תיתפס כמי שדוחפת את הממשל לתקוף באיראן. והנה ברור שישראל אינה לבדה בהפעלת הלחץ על הממשל, ויש לה שותפים ערבים בכירים בעניין הזה. הדבר מקל על ישראל לדחוק בממשל לשקול בחיוב את האופציה הצבאית, כשהיה ברור שהאופציה המדינית נכשלה.

מזווית הראייה של ארצות-הברית, עמדת המנהיגים הערבים האלה מעמידה לפני הממשל בעיה הדורשת מענה. לא רק ישראל מבקשת להניח את האופציה הצבאית על השולחן כאפשרות מעשית, אלא גם כמה מבעלות-בריתו החשובות ביותר בעולם הערבי, ומדינות המפרץ אף מוכנות להסתכן בתגובה צבאית של איראן נגדן. קטר אף מסכימה להשתלב בפעולה למרות אזהרה פומבית מפורשת מאיראן כי תפעל נגד מדינות שיסייעו לפעולה נגדה. ואם הממשל ימנע מתקיפה ולא יצליח לעצור את איראן אף שבעלות-בריתו הזהירו אותן, אמינותו בעיני המדינות הערביות צפויה להיפגע, והוא יעמוד בפני הסיכון שמדינות המפרץ יתאימו את עצמן באין ברירה לקו של איראן, ומצרים כבר מאותתת במפורש שגם

היא עלולה ללכת בנתיב הגרעיני. מהצד האחר צריך לשים לב, שאף-על-פי שמשנת 2005 החלו מדינות ערביות להביע תמיכה בפעולה צבאית, לא היה בכך עד כה כדי לשנות את הסתייגות הממשל ממהלך כזה.

הממשל עשוי להגיע לצומת הכרעה בסוגיית הפעולה הצבאית במהלך 2011 – 2012. זהו פרק הזמן שבו עשויים להתבהר כמה היבטים שישפיעו על ההכרעה: מידת ההשפעה של הסנקציות המוטלות על איראן; הסיכויים (הקלושים) להגיע להסדר מדיני עם איראן בעניין העשרת האורניום, שייתן ביטחון שהיא לא תמשיך לחתור לנשק

גרעיני; המדיניות של איראן בשאלת הפריצה לעבר הנשק הגרעיני; היערכות הכוחות האמריקניים במרחב המפרץ; ואולי גם שינויים במצב הפנימי באיראן.

לא רק ישראל מבקשת להניח את האופציה הצבאית על השולחן כאפשרות מעשית, אלא גם כמה מבעלות-בריתו החשובות ביותר של הממשל האמריקני בעולם הערבי

השיקול האמריקאי בעיני ישראל

עמדתה של ארצות-הברית בעניין האופציה הצבאית הייתה תמיד שיקול מרכזי בעיני ישראל. אך עד שלהי ימי ממשל בוש, השאלה העיקרית בראייתה של ישראל הייתה: האם ארצות-הברית – בעלת היכולות המבצעיות המשופרות – תתקוף בעצמה באיראן, ובכך תפטור את ישראל מהתלבטות בעניין? ככל שהסתמן שהממשל אינו נוטה בינתיים למהלך צבאי באיראן, עלתה במקום השאלה דלעיל שאלה חשובה לא פחות: האם ארצות-הברית תיתן לישראל "אור ירוק" לפעול באיראן?

אף שמדינות רבות רואות את האיום הגרעיני האיראני בחומרה רבה, ומשתתפות במידה זו או אחרת במאמץ לבלמו, לא הצליחה ישראל לשכנע ממשלות אחרות בנחיצותה של הפעולה הצבאית אם ייכשל המאמץ הדיפלומטי. כאמור, גם הממשל האמריקני, שעקרונית אינו פוסל את המהלך הצבאי, אינו מצדד בו בינתיים ברמה המעשית. חלק מהקושי לשכנע את הממשלות האחרות בנחיצות המהלך נובע מההבנה את משמעות האיום. ככל שממשלות אחרות, ובעיקר הממשל האמריקני, ישתכנעו שקיימת סכנה לא מבוטלת שאיראן תתקוף את ישראל בנשק גרעיני – הן עשויות להעניק לגיטימציה לפעולה צבאית של ישראל. אין זה המצב כיום. הדעה המקובלת כיום בעולם היא כנראה, שאיראן לא תתקוף במכה גרעינית את ישראל, ובסופו של דבר, אם תגיע איראן לנשק גרעיני, תיווצר הרתעה גרעינית הדדית, כפי שקרה באירופה בתקופת המלחמה הקרה. בראייה זו, הסיכונים האחרים שתיצור איראן גרעינית אינם בגדר איומים קיומיים ולכן אינם מצדיקים מהלך צבאי הרה סיכונים. כך הועלו בארצות-הברית הטענות, שהחשש מפני בריחת מוחות מישראל עקב האיום האיראני אינו סיבה לפעולה צבאית באיראן, או של ישראל יש עדיפות צבאית על איראן בכל הקטגוריות ובכלל זה בתחום הגרעיני, ולכן האיום הגרעיני האיראני אינו סיבה מספקת למלחמה באיראן.⁷

מאחר שעמדת ארצות-הברית בנוגע למתן "האור הירוק" לישראל אינה חיובית בשלב הזה, התפתח בישראל ויכוח בשאלה: האם ישראל יכולה לתקוף באיראן ללא "אור ירוק" מהממשל? יש בישראל הטוענים, כי בסוגיה כה קריטית כמו האיום הגרעיני האיראני, שתקבע את גורלה של מדינת ישראל, ממשלת ישראל אינה צריכה לקבל אישור מהממשל, ועליה ליטול את האחריות לביטחונה על עצמה. לעומתם יש הסבורים, שישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להגיע למשבר חמור ביחסים עם ארצות-הברית עקב מהלך צבאי באיראן בניגוד לעמדת הממשל, מה גם שעשוי להידרש תיאום עם ארצות-הברית, שהרי מרחב המפרץ ועיראק הם זירת מבצעים של כוחות אמריקניים.

התשובה לשאלה זו אינה פשוטה. ואולם נראה כי בסופו של דבר לא תוכל ישראל לצאת לפעולה צבאית באיראן בלי שתקבל מהממשל האמריקני "אור ירוק"

או לפחות "אור צהוב", דהיינו שהממשל יימנע מנקיטת עמדה חיובית או שלילית בסוגיה, ויותיר את ההחלטה בידי ישראל. קשה לראות את ממשלת ישראל מחליטה לפעול באיראן אם נשיא ארצות-הברית יאמר לה במפורש שהממשל מתנגד לפעולה, וכי זו תפגע באינטרסים חיוניים ביותר של ארצות-הברית. אם הממשל לא ישנה את עמדתו, ואף-על-פי-כן תחליט ישראל לתקוף, היא תוכל לבחור בין שתי אפשרויות טקטיות. הדרך האחת תהיה ליידע את הממשל לפני הפעולה בדבר הכוונה לתקוף, וכך להימנע מלהפתיעו, ולצמצם את הסיכון של התנגשות בלתי-מתואמת עם כוחות אמריקניים במרחב המפרץ, אך להסתכן בסירוב ובלחץ של ארצות-הברית שלא לתקוף. הדרך האחרת היא לא ליידע את הממשל בדבר הכוונה לפעול, וכך להימנע מלחצים לקראת הפעולה, אך להתמודד לאחר מכן עם הטענה שלא יידעה את בעלת-בריתה החשובה ביותר והפתיעה אותו במהלך כה קריטי. בסופו של דבר, ההבדל בין שתי הדרכים לא יהיה מהותי משום שגם ללא יידוע הממשל יהיה ברור שדעתו בדבר התקיפה שלילית.

בכל מקרה, תקיפה של ישראל באיראן בניגוד לעמדת הממשל עלולה להוביל למשבר חמור ביחסי ישראל עם ארצות-הברית – אולי אחד החמורים ביותר שאירעו ביחסיהן. ישראל תואשם בפגיעה באינטרסים החשובים ביותר של ארצות-הברית במזרח התיכון, והביקורת תושמע לא רק מצד הממשל, אלא גם בקונגרס ובתקשורת. הפעולה תפגע בהמשך שיתוף הפעולה בין שתי המדינות בסוגיית איראן, בין השאר מאחר שתקיפה אחת לא תספיק כנראה לעצור לחלוטין את תוכנית הגרעין האיראנית, וישראל תזדקק לארצות-הברית להמשך הטיפול בסוגיה. מאחר שלממשל האמריקני ממילא אין דרכי פעולה מבטיחות כלפי איראן, תואשם ישראל בהכשלת הטיפול בסוגיה האיראנית ובמתן לגיטימציה לאיראן לחדש את תוכנית הגרעין שלה ואף להאיצה. הממשל עלול גם לנצל את הביקורת שתמתח על ישראל כדי ללחוץ עליה בסוגיה הפלסטינית. אבל החשוב מכול הוא, שיחסי האמון בין שתי הממשלות ייפגעו, והממשל עלול גם להטיל הגבלות על שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל.

מהצד האחר, שני גורמים אפשריים עשויים לצמצם את נזקיה של פעולה צבאית של ישראל. האחד, התנהלות פרובוקטיבית של איראן טרם התקיפה – למשל גילוי אתרי גרעין קריטיים חשאים, חשיפת תוכנית מתקדמת לנשק גרעיני או עזיבת איראן את האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני – שלא יותירו מקום לספק שאיראן פורצת לעבר הנשק הגרעיני, בד בבד עם היקלעות ברורה של המאמץ הדיפלומטי למבוי סתום. להתנהלות כזאת יהיה אפקט חשוב במיוחד אם תגביר את התמיכה בדעת הקהל ובקונגרס של ארצות-הברית במהלך צבאי. הגורם האחר, והחשוב יותר, יהיה הצלחה מבצעית של הפעולה, והכרה בדיעבד שנזקיה אינם כה חמורים כפי שהוערך בתחילה. בסופו של דבר, ארצות-הברית ומדינות

רבות נוספות רוצות מאד בעצירת תוכנית הגרעין האיראנית. במקרה זה, גם אם תימתח ביקורת על ישראל ויינקטו צעדים נגדה בעקבות הפעולה, הם יהיו קצרי ימים, ובסופו של דבר אולי תזכה התקיפה אף לשבחים – כפי שקרה לאחר תקיפת הכור של עיראק בשנת 1981.

סיכום

בנסיבות הנוכחיות עדיין לא נוצרו תנאים מדיניים מספיקים למהלך צבאי נגד איראן. כמעט כל הממשלות הנוגעות בדבר מסתייגות מהמהלך; הממשל האמריקני אמנם אינו פוסל אותו עקרונית, אך מסתייג ממנו מעשית, וישראל תתקשה לבצע אותו בלא "אור ירוק" מארצות-הברית ובלא התקיימות תנאים חשובים הקשורים למהלך.

המפתח לתקיפה באיראן – הן אמריקנית והן ישראלית – נתון בידי ארצות-הברית. בשלב זה אין הממשל חייב להחליט על כך משום שנותר לו פרק זמן עד צומת ההחלטה, ומשום שהוא מבקש למצות את אופציית הדיפלומטיה והסנקציות. כדי שהממשל ישקול את האופציה הצבאית בחיוב יידרש שינוי בהערכתו את מאזן הסיכויים והסיכונים של הפעולה ואת מידת התמיכה הפנימית והבינלאומית שפעולה כזאת תזכה בה. הסבירות שהממשל ישנה את עמדתו אינה נראית גבוהה בשלב הזה, אולם היא עשויה לעלות ככל שיתברר שהסנקציות אינן משפיעות, ושאייראן קרובה ליכולת לבנות נשק גרעיני, וככל שתסתמן תמיכה גוברת, בארצות-הברית ומחוץ לה, במהלך צבאי באיראן.

הערות

- 1 ראו לדוגמה: Jeffrey Goldberg, "The Point of No Return", *The Atlantic*, September 2010; "Israel, Iran and the Bomb: The Debate", *The Atlantic*, September 2010; Flynt and Hillary Leverett, "The Weak Case for War with Iran", *Foreign Policy*, August 11, 2010; Steven Simon and Ray Takeyh, "If Iran Came Close to Getting a Nuclear Weapon, Would Obama Use Force?", *The Washington Post*, August 1, 2010.
- 2 ראו הרחבה בעניין אצל אפרים קם, **איראן גרעינית: משמעויות ודרכי פעולה**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, מזכר 87, ינואר 2007, עמ' 28–36.
- 3 שם, עמ' 43–48.
- 4 ראו לדוגמה: Glenn Kessler, "Sanctions Split Iranian Leaders, Gates Says", *The Washington Post*, November 11, 2010.
- 5 ראו: אפרים קם, "סוגיית הגרעין האיראני: דרכי פעולה אפשריות לארצות-הברית", **עדן אסטרטגי**, כרך 13, גיליון 2 (אוגוסט 2010), עמ' 51–53.
- 6 Eytan Gilboa, "American Public Opinion Toward Iran's Nuclear Program: Moving Towards Confrontation", *BESA Perspective*, 117, October 24, 2010.
- 7 Bruce Reidel, "We Don't Need Another Middle East War", *Asharq Alawsat*, November 22, 2010.